

MINT AKIT BELÜLRŐL FESTETTEK KI

Antonin Artaud: Rodezi levelek (1943–46)

■ „Az emberi arc üres erő, egy halott mező. Jól ismert követelése egy formának, amely sohasem felelt meg a testnek, más akart lenni, mint a test.” (108.) Antonin Artaud pontosan ragadja meg mondataiban az arc egyszerre több paradoxonát is: hogy anyagból van ugyan, de anyagszerűsége rejtőzködő; hogy van egyfajta állandósága és kimozdíthatatlansága, ami réműletes is lehet, mert már eleve olyan, mint egy halotti maszk; hogy behatárolt kiterjedésű, és mégis behatárolhatatlan valamilyen értelemben.

Amikor André Breton összeállítja *A fekete humor antológiáját*, a levél műfajának igen hangsúlyos szerepet szán: Sade, Nietzsche, Lautréamont levelei megvilágító erejűek: mintha a reális kommunikációs helyzet hirtelen olyan energiákat nyitna meg, amelyek egyébként hozzáférhetetlenek voltak. Artaud rodezi elmeegógyintézetben írt levelei hasonló energiákat csapolnak meg: nyilván összefüggnek kezelőorvosa, Gaston Ferdière kezelési módszereivel is, aki (amellett, hogy a vitatott elektrosokk-terápiát is alkalmazza) időlegesen legalábbis pozitív irányú változást képes előidézni Artaud állapotában művészetterápiás gyakorlataival. Artaud újra írni kezd tehát, és a rajzzal is megpróbálkozik. A levelek „köztes” műfaja megengedi azt is, hogy történetek, illetve elmélkedések is beléjük ékelődjenek, ismétlődő motívumaik pedig hozzájárulnak ahhoz, hogy a könyv az „irodalomként való olvasás” technikái szerint is befogadható. (Ilyen motívumok: Artaud írországi útjának visszatérő története, a kenyérré való vágyakozás megannyi nyoma, amely gyógyszerek/drogok kérésében is visszacseng, ugyanakkor egyfajta testi önmegtartóztatás igénye is.)

A Darida Veronika válogatásában és előszavával megjelent könyv vállalja a levelek sokféleségéből adódó szórtságot is: „arra törekedtünk, hogy a legkülönbözőbb regisztereken megszólaló írásokat közöljük. Célunk nem a teljes (a francia kiadásban kétkötetes) anyag megismerte-

tése volt, sokkal inkább a sokféleség felmutatása.” (22.) A sokféleség magára a személyiségre is vonatkozik, aki a levelekben megszólal: életútja önmaga számára is „korszakokra” bomlik, bezártsága előtti és bezártsága utáni életre, megtérései előtti és utáni korszakokra, többször is említett, 1939 augusztusában bekövetkezett „halálának” előttjére és utánjára. Artaud a szó szoros értelmében vett többes személyiségként viselkedik, s ezek a személyiségrétegek mutatkoznak meg többek között a változatos címzettekhez írt levélválogatásban.

Artaud arcainak időbeli változását így írja le Darida Veronika: „az Artaud-ról készült fényképfelvételeken látványosan nyomon követhető állapotának romlása. Míg a rodezi évek elején készült igazolványképen egy rövidre nyírt hajú, viszonylag nyugodt tekintetű ember néz ránk, addig a kései (Ivryhez kötődő) felvételeken már egy teljesen lepusztult, tragikus clown jelenik meg. Artaud mindezzel tisztában van, hiszen már 1946 elején, az espaglion-i kirándulás során, így jellemzi magát: »arcom egy olyan emberé, aki sokat szenvedett.«” (20–21.) Magának az arcnak az „anyagát”, a leveleket épp ezért igen szerencsésen egészíti ki a kötet függelékeként két olyan prózaverszöveg, amely mintegy rálátást enged a folyamatra, az említett arcokra: az egyik a betegségről és egészségről folytatott kegyetlen elmélkedés, a másik pedig az arc jelentéseit kutató szöveg – mindkettő Szabó Marcell szövegintenzitást jól megragadó fordításában olvasható, ahogy maguk a levelek is. Itt Artaud saját rajzainak tapasztalatát is összegzi, miközben „kibeszéli” az arcaival való szembesülés történetét: „a vonások még nem találták meg az általuk megszabott és kijelölt formát, azt, amilyenek; mert többről van itt szó, mint tétova próbálkozásról, reggeltől estig, tízezer vágy között, akár egy fáradhatatlan, heveny szívdobogás tisztítótüzeben, az emberi arc vonásai döngölnek és rombolnak. Ami azt jelenti, hogy az em-

beri arc még nem találta meg saját képét, és a festő feladata, hogy megadja neki. De ez azt jelenti, hogy az emberi arc akként, amilyen, még önmaga nyomában jár, két szemével, orrával, szájával, és a két fülkagyló, a két szemüregre érkező válasz, mint a közeli halál kriptájának négy bejárata. [...] Az emberi fejek mellett néha tárgyakat, fákat vagy állatokat is felvonultatam, mert még nem vagyok egészen biz-

tos a határookban, ahol az emberi test már megállhat.” (108–109.) Itt ragadhatjuk meg Artaud arc-elképzeléseinek egyik legfontosabb elemét: időbeli mozgékony-ságát, változékony-ságát, az önazonosság hiányát – térbe kivetítve pedig azt a behatárolhatatlanságot, amely egy belső végte-len tapasztalatának feleltethető meg.

Balázs Imre József

KÖNYVAJÁNLÓ

RIGÁN LÓRÁND AJÁNlja

■ A felismerés látszólag banális: az ember olyan lény, amelynek arca van. De miért éppen az arc és mondjuk nem az ágyék, a sípcsont vagy a széles hátizom? A test szóban forgó zónájának észlelése, a jelentésekkel szabdaltságot *arctér* szemrevételezése ugyanis merőben különbözik a többi testterületétől: a másik emberrel, domesztikálatlan és kiismerhetetlen másságával mindenekelőtt az arcban szembesülök; a másikkal való nyitott, fenntartások nélküli viszony az, amelynek során arc fordul arc felé. A lét rendjében tehát az arc kitüntetett, vagy legalábbis „a portré [...] hosszú ideig döntően az ember önállóságának kitüntetett formája volt” – mint azt *Ön-arc-kép* című, nemrégiben megjelent könyvében Bacsó Béla írja. Megbomlasztásával pedig korántsem csupán a művészetben, hanem az ember lényegének a legmélyén történik valami.

■ Bacsó Béla: *Ön-arc-kép. Szempontok a portréhoz*. Kijárat Kiadó, Bp., 2012.

■ Balázs Imre József: *Az új közép*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2012.

■ Biró Annamária: *Nemzetek Erdélyben. August Ludwig Schlözer és Aranka György vitája*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2011.

■ Darida Veronika: *Filozófiai vallomások*. Kijárat Kiadó, Bp., 2011.

■ Kántor Lajos: *Konglomerát (Erdély)*. Kossuth Kiadó, Bp., 2012.

■ Keszeg Anna: *Gyöngyössi János. Szövegek és kontextusok*. Ráció Kiadó, Bp., 2011.

■ Krasznahorkai László: *Nem kérdez, nem válaszol. Huszonöt beszélgetés*

ugyanarról. Magvető Könyvkiadó, Bp., 2012.

■ Mihai Mateiu: *Oameni*. Casa de pariu literare, Buc., 2011.

■ Orcsik Roland: *Mahler letöltve*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2011.

■ Papp Sándor Zsigmond: *Semmi kis életek*. Libri Könyvkiadó, Bp., 2011.

■ Szabó Róbert Csaba: *Fekete Dacia. Erdélyi rémtörténetek*. Libri Könyvkiadó, Bp., 2012.

■ Szigeti Attila: *A testet öltött másik. Kortárs fenomenológiai tanulmányok*. Pro Philosophia, Kvár, 2011.

■ Vajda Mihály: *Sárkányfogvetemény*. Pesti Kalligram, Bp., 2011.